

Struktura pracy dyplomowej

Wskazówki dla autorów

Praca licencjacka i praca magisterska — podobieństwa i różnice

Zarówno praca licencjacka, jak i praca magisterska to prace naukowe, a nie czysto literackie, publicystyczne czy dziennikarskie. Jako prace naukowe różnią się jedynie zawartością, nie zaś konstrukcją; zakłada się mianowicie, że praca magisterska powinna wносить więcej do nauki niż praca licencjacka, co oczywiście nie wyklucza, by ta druga była naukowo oryginalna, a nawet odkrywcza — czy to w warstwie rozważań teoretycznych, czy to w warstwie badania empirycznego (terenowego). Własne badanie empiryczne (terenowe) jest konieczną (obligatoryjną) podstawą prac obu rodzajów, chyba że — za wyraźną zgodą promotora — będą one powstawały w innym trybie naukowych poszukiwań i opracowań.

Prace licencjackie i prace magisterskie muszą być przygotowane samodzielnie, powinny również wykazywać samodzielność myślenia (profesjonalną umiejętność porządkowania wiedzy i zdolność do jej krytycznej oceny) oraz sprawność w przygotowaniu, realizacji i przedstawieniu własnego projektu badawczego. Praca licencjacka może jednak obrać temat mniej teoretycznie i badawczo wymagający, podczas gdy praca magisterska zobowiązuje do podjęcia tematu naukowo bardziej ambitnego: wymagającego obszerniejszego przeglądu literatury przedmiotu, głębszych dociekań pojęciowych i rozbudowanych porównań teoretycznych, użycia bardziej zaawansowanych metod i sposobów badania empirycznego (terenowego), w szczególności przeprowadzenia ich w szerszej skali.

Wynikająca z tego różnica dotyczy ich objętości: praca licencjacka liczy zwykle mniej stron niż praca magisterska. Przyjmujemy, że objętość pracy licencjackiej powinna się mieścić w przedziale 45–55 stron, objętość zaś pracy magisterskiej powinna wynosić 80–120 stron wydruku znormalizowanego.

Układ pracy

Układ pracy — licencjackiej albo magisterskiej — powinien odzwierciedlać zarówno porządek myśli i działań badawczych (koncepcji badawczej i opartego na niej projektu badań empirycznych), jak i ład formalny (wyrażający się przemyślaną hierarchiczną strukturą tekstu, czyli części pracy, jej rozdziałów, podrozdziałów i paragrafów). Układ ten można nazwać również budową, konstrukcją bądź kompozycją pracy. Układ pracy, jako treściowej i formalnej całości, wymaga jej podporządkowania tytułowi, co oznacza, że powinna zachodzić niekwestionowana — wyraźna i czytelna — zgodność między tytułem pracy (umieszczonym na stronie tytułowej) i tym, co po nim następuje. Tytuł pracy staje się skrótową charakterystyką jej tematu, a także — gdy np. w podtytule położono na to nacisk — stosowanej badawczej perspektywy, teoretycznego ujęcia lub nawet przynależności do naukowej dyscypliny; oczekuje się w związku z tym, że będzie w miarę precyzyjnie, aczkolwiek zwięźle określał jej zawartość.

Układ pracy powinien być uwidoczniiony w spisie treści. Wobec spisu treści pracy proponuje się nie używać określeń takich jak „konspekt pracy” lub „plan pracy”, ponieważ wskazują one raczej na zamiary pisarskie, mniej zaś charakteryzują ich ostateczny efekt, czyli dzieło zwane pracą licencjacką albo magisterską. Spis treści może być umieszczony zaraz po stronie tytułowej, czyli na początku pracy, bądź na samym jej końcu — w takim miejscu zatem, z którego widać „od przodu” bądź „od tyłu” cały układ pracy. Oczekuje się, że spis treści będzie jednorodny co do typu, nie będzie więc mieszał różnych sposobów sporządzania spisów treści.

Przyjęło się, iż praca naukowa — a taką jest również praca licencjacka lub magisterska — w swoim typowym kształcie obejmuje:

- Wprowadzenie w obrany temat i jego objaśnienia wstępne
- Określenie przyjętego w pracy — z uwagi na temat — podejścia (ujęcia), czyli perspektywy dyscyplinarnej (paradygmatycznej), ramy pojęciowej i teoretycznej, stanowiska badawczego itp.
- Przygotowany na podstawie literatury przedmiotu przegląd dotychczasowych badań obranego w pracy tematu i rozwijanej w związku z nim problematyki (pytań badawczych i hipotez), proponowanych przez innych autorów metod badawczych, sposobów zbierania i opracowania zebranych materiałów itd.
- Określenie własnych — odpowiadających tematowi, czyli przedmiotowi rozważań i badania — problemów i hipotez, celu i metod własnych przedsięwzięć badawczych, w tym sposobów gromadzenia i opracowania materiałów (typy źródeł, techniki ich wykorzystania, przyjęte procedury analizy i interpretacji itd.)
- Przedstawienie wyników badań własnych, demonstrujące zastosowanie założonych sposobów badawczych do zgromadzonych materiałów (ich porządkowanie, analiza i interpretacja, wnioski formułowane z uwagi na przyjęte problemy i hipotezy)
- Podsumowanie, dyskusja wyników i odniesienie ich do rezultatów uzyskanych przez innych autorów, ponadto też określenie perspektyw dalszych badań

Wskazane tutaj elementy mogą znaleźć się w formalnie różnych częściach pracy — w typowej pracy licencjackiej bądź magisterskiej odpowiadają im jednak określone zwyczajowo następujące części:

- **Wstęp / Wprowadzenie** / (niekiedy przed nimi, w strukturze dwustopniowej) Prolog (czyli przedwstęp)
 - ogólne przedstawienie tematu i problematyki badań stanowiących podstawę pracy, charakterystyka jej treści (w tym skali rozważań i ich ewentualnych ograniczeń), wyjaśnienie motywów podjęcia tematu i takich a nie innych sposobów jego ujęcia, opis warunków, w jakich te cele były realizowane, w tym założonej i rzeczywistej organizacji badania
 - krótkie omówienie struktury pracy (wyjaśnienie, co przynoszą poszczególne części lub rozdziały, jaką rolę pełnią umieszczone w pracy ilustracje, np. fotografie)
 - wskazówki dotyczące stosowanej w pracy notacji bibliograficznej, skrótów itp.
 - jeśli tak wypada (przy badaniach realizowanych z pomocą innych osób lub dzięki nim), umieszczenie podziękowań dla uczestników badania (respondentów czy informatorów), dla osób albo instytucji wspierających itp.

- **Ustalenia metodologiczne**
 - jako fragment (wtedy nieco szerszego) wstępu lub (przy wstępie krótszym) osobny rozdział, poświęcone dokładnemu i wyczerpującemu określeniu założeń teoretycznych, pojęć, problemów i hipotez, metod badawczych, miejsca i czasu badania, sposobów wejścia w „teren” itd.
 - przyjmowany czasem podział całości pracy na część „teoretyczną” i część „empiryczną” jest podziałem akceptowanym, musi być jednak rozwinięty, tzn. obie te części odpowiednio do siebie muszą zostać odniesione i każda (zwłaszcza część „empiryczna”) osobno rozwinięta
- **Części, rozdziały, podrozdziały i paragrafy** odzwierciedlające ustalony w pracy porządek myślowy (treściowy), przedstawiające wyniki własnych teoretycznych lub empirycznych poszukiwań badawczych
 - podział na części, rozdziały itd. zasadniczo nie odpowiada kolejności czynności badawczych podejmowanych w „terenie”, czyli kolejności gromadzenia materiałów, ich opracowania, analizy i interpretacji, może jednak zdarzyć się tak, że chronologia jest w nim obecna czy na niego narzucona, np. w pracy, w której prezentuje się kolejne dni badania w terenie jako „odsłony” rozpoznawania tematu, gromadzenia i porządkowania wiedzy o nim;
 - przyjmuje się ogólnie, że podział na części, rozdziały itd. powinien odpowiadać logice rozwijającej się myśli badawczej, zapewniać całości spójność, być podziałem przejrzystym, pozwalającym uniknąć zbędnych (niezwiązanych lub luźno związanych z tematem) wtretów, powtórzeń czy rozwlekającej tekst ozdobności
 - podział ten powinien zapewnić całości pracy strukturę „zrównoważoną”, czyli taką, w której jedne części, rozdziały itd. nie przeciążają, także objętościowo, innych; oznacza to, że w pracy należy zachować właściwe proporcje, odpowiednio do rozwijającego się tematu; w szczególności chodzi tu o to, by w pracy nastawionej na prezentację własnego badania terenowego i opis jego rezultatów, zbyt obszerna w stosunku do części „empirycznej” nie była część „teoretyczna” (czyli zwykle ta referująca literaturę przedmiotu)
 - liczba części, rozdziałów itd. powinna wynikać z myślowego układu pracy, tzn. powinna odpowiadać logice analizy i interpretacji tematu, np. korespondować ze znanymi od innych autorów, cenionymi schematami pisania (tworzenia naukowego tekstu), ale może też korespondować z samą badaną rzeczywistością społeczną i kulturową na zasadzie „wspólnego rytmu” (gdy np. uznaje się, że symetryczne relacje ustalane w badaniu wymagają szczególnej symetrii w tekście, gdy — z pełną świadomością metodologiczną — chce się „szybką, pędzącą, rozbitą na kawałki” rzeczywistość opisać w tekście o podobnych cechach, gdy chce się tekst pracy rozczłonkować na tekst podstawowy i tekst wzbogacającego komentarza do niego itp.)
- **Zakończenie / Podsumowanie / Wnioski** / (niekiedy po nich, w strukturze dwustopniowej) Epilog (czyli drugie zakończenie)
 - ogólne spostrzeżenia scalające i podsumowujące przebieg badania oraz uzyskane rezultaty, w szczególności odniesienie się do tego, czy i o ile udało się rozstrzygnąć lub sprawdzić postawione na początku badania problemy i związane z nimi hipotezy, z ewentualną wzmianką o tym, czego (i dlaczego) nie udało się w badaniu osiągnąć; dzięki temu całość pracy zostaje spięta „myślową klamrą”, potwierdzającą wymagany w pracy naukowej porządek badawczy i pisarski

— refleksyjność badawczą potwierdzają także umieszczane w zakończeniu uwagi dotyczące tego, co w trakcie badania lub pisania o nim pojawiło się nieoczekiwanie, np. wyszło na światło dzienne jako istotna komplikacja albo niezwykle frapująca, chociaż z konieczności niepenetrowana „ścieżka boczna”, dygresyjna

— można rozważyć potrzebę wskazania w tym miejscu na to, co w związku z tym warte jest jeszcze ponownego pójścia w „teren” i dalszych poszukiwań, teoretycznych czy empirycznych (choćby nawet zostawiało się je innym badaczom)

- **Bibliografia / Wykaz literatury / Literatura przedmiotu / Wykaz źródeł, dokumentów**

— z podziałem dokumentów (książek i artykułów drukowanych oraz dostępnych w postaci elektronicznej) na publikacje cytowane lub wzmiankowane w treści pracy (w jej tekście zasadniczym bądź przypisach) oraz wykorzystane bez cytowania lub wzmiankowania, z uwzględnieniem tego, czy cytowanie lub wzmiankowanie było bezpośrednie, czy też z drugiej ręki (czyli poprzez teksty innych autorów)

— bibliografia musi uwzględniać wszystkie dokumenty, na które powoływano się w podstawowym tekście pracy lub przypisach do niego (bez względu na rodzaj przypisów, odsyłaczy i odniesień tekstowych)

— w bibliografii nie powinno się umieszczać danych dotyczących publikacji sobie nieznanych, dobranych np. jedynie na podstawie katalogów bibliotecznych

- **Aneks**

— złożony z załączników, obejmujący dokumenty, tabele, dane niestanowiące integralnej części pracy, zawsze jednak uzasadnione jej treścią, np. dokumenty źródłowe w brzmieniu oryginalnym (nietłumaczone), kwestionariusze wywiadów, raporty z obserwacji, szkice lub mapy „terenu” itp.; gdy zachodzi taka potrzeba — aneks może mieścić także inny materiał ilustracyjny, np. fotografie w postaci albumu (tzn. fotografie nierozmieszczone wewnątrz tekstu albo na osobnych kartach w obrębie pracy)

— zdarza się, że w celu podkreślenia „autonomii” aneksu jego strony numeruje się osobno, stosując do tego (podobnie jak w przedmowach pisanych nie przez autorów książek, lecz przez inne osoby) np. cyfry rzymskie

— aneks nie powinien być traktowany jako sposób na „pogrubienie” pracy, jego objętość musi być zatem określona rozsądnie, np. nie przekraczać 1/3 objętości pracy

Kryteria oceny pracy dyplomowej

Praca dyplomowa — licencjacka i magisterska — podlega ocenie. Służą temu recenzje, pisane przez promotora, recenzenta i ewentualnie drugiego recenzenta, zwykle sporządzane na specjalnie przygotowanych formularzach. Stosowane bywają bardziej „urzędowe” arkusze oceny pracy dyplomowej, zawierające krótkie pytania dotyczące pracy, na które recenzent odpowiada zazwyczaj tak samo krótko i zwięźle. Bywa jednak, że recenzent używa własnego standardowego zestawu zagadnień, jakie chce poruszyć w związku z recenzowaną pracą; zestaw taki może zakładać o wiele obszerniejszą i bardziej pogłębioną lekturę oraz ocenę pracy. W obu wypadkach recenzent wypowiada się w kwestii tematu i problematyki badawczej przedstawionej w pracy, przyjętej w badaniu metodologii i sposobu jej objaśnienia w recenzowanym dziele, ustala (podaje i uzasadnia) własną ocenę merytorycznej i formalnej strony pracy. O ostatecznej ocenie, wyrażanej w postaci stopnia na skali szkolnej, decyduwać

może dostrzeżona przez recenzenta staranność metodologiczna, rzetelność i sprawność warsztatowa, refleksyjność i zdolność do krytycznego myślenia, nowatorstwo rozważań teoretycznych lub przedsięwzięć empirycznych, ambitne zamiary pisarskie i zdolność tworzenia tekstu naukowego (choćby nawet w poetyce nowego paradygmatu, bardziej skłonnego do literackich eksperymentów), poprawność i piękno użytego w pracy języka itp. Zawsze doceniany jest autentyczny wysiłek badawczy, nawet jeśli w samej pracy nie znajduje on — z różnych powodów — oczekiwanego odzwierciedlenia.